

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
یازده	اختصارها
۱	پیشگفتار ویراست دوم
۳	پیشگفتار چاپ چهارم
۴	پیشگفتار چاپ اول
۷	مقدمه
	فصل اول: معرفی برات
۱۵	بخش اول: تاریخچه برات
۱۵	مبحث اول: تاریخچه اقتصادی برات
۱۵	مبحث دوم: تاریخچه حقوقی برات
۱۸	بخش دوم: نقش برات در حیات اقتصادی
۲۳	مبحث اول: برات، وسیله پرداخت
۲۴	مبحث دوم: برات، وسیله تأمین اعتبار
۲۴	بخش سوم: ماهیت حقوقی برات
۲۷	مبحث اول: نظریه‌های کلاسیک
۲۸	مبحث دوم: نظریه‌های جدید
۳۱	
۳۵	فصل دوم: صدور برات
۳۶	بخش اول: شرایط شکلی برات
۳۶	مبحث اول: مندرجات قانونی

۶۱	مبحث دوم: مندرجات اختیاری برات
۶۲	بخش دوم: شرایط ماهوی برات
۶۳	مبحث اول: رضایت
۶۶	مبحث دوم: اهلیت
۷۱	مبحث سوم: جهت صدور برات
۷۳	بخش سوم: شرط محل برات
۷۳	مبحث اول: تعریف محل
۷۴	مبحث دوم: ضرورت وجود محل
۷۸	مبحث سوم: انتقال مالکیت محل
۸۶	مبحث چهارم: رژیم حقوقی محل برات از نظر حقوق بین الملل خصوصی
۸۸	فصل سوم: قبول و نکول برات
۸۸	بخش اول: قبول برات
۸۸	مبحث اول: ارائه برات برای قبولی
۹۲	مبحث دوم: شکل قبولی و ویژگی های آن
۹۶	مبحث سوم: آثار قبولی برات
۹۸	بخش دوم: نکول برات
۹۸	مبحث اول: مفهوم و خصایص نکول
۹۹	مبحث دوم: آثار نکول
۱۰۰	مبحث سوم: قبولی شخص ثالث
۱۰۵	فصل چهارم: ظهنویسی
۱۰۷	بخش اول: ظهنویسی برای انتقال
۱۰۷	مبحث اول: شرایط شکلی ظهنویسی
۱۱۲	مبحث دوم: شرایط ماهوی ظهنویسی
۱۱۳	مبحث سوم: آثار ظهنویسی
۱۲۴	بخش دوم: ظهنویسی برای وکالت در وصول
۱۲۴	مبحث اول: تعریف و فایده

۱۲۵	مبحث دوم: شکل ظهرنویسی برای وکالت در وصول
۱۲۶	مبحث سوم: ماهیت حقوقی
۱۲۸	بخش سوم: ظهرنویسی برای وثیقه
۱۳۳	فصل پنجم: ضمانت
۱۳۳	بخش اول: تعریف و فایده
۱۳۴	بخش دوم: شکل ضمانت
۱۳۴	مبحث اول: ضمانت در ورقه برات
۱۳۶	مبحث دوم: ضمانت به موجب سند جداگانه
۱۳۸	بخش سوم: شرایط ماهوی ضمانت
۱۳۸	مبحث اول: اشخاصی که می‌توانند پرداخت برات را ضمانت کنند
۱۳۹	مبحث دوم: تعیین مضمون‌عنه
۱۴۰	مبحث سوم: موضوع ضمانت
۱۴۱	بخش چهارم: آثار ضمانت
۱۴۱	مبحث اول: تعهد ضامن در مقابل دارنده
۱۴۳	مبحث دوم: تعهد مضمون‌عنه
۱۴۴	مبحث سوم: تعهد مضمون‌عنه در مقابل ضامن
۱۴۴	مبحث چهارم: تعهد دیگر مسئولان برات در مقابل ضامن
۱۴۶	فصل ششم: پرداخت برات
۱۴۶	بخش اول: شرایط پرداخت برات
۱۴۶	مبحث اول: ارائه برات
۱۴۹	مبحث دوم: پرداخت برات توسط برات‌گیر
۱۵۸	مبحث سوم: پرداخت برات توسط شخص ثالث
۱۶۱	مبحث چهارم: آثار پرداخت برات
۱۶۲	بخش دوم: اعتراض (واخواست)
۱۶۲	مبحث اول: ضرورت اعتراض

۱۶۶	مبحث دوم: تشریفات اعتراض
۱۷۰	بخش سوم: مسئولیت امضاکنندگان برات
۱۷۰	مبحث اول: تکالیف دارنده برات
۱۷۴	مبحث دوم: نحوه اعمال حقوق دارنده برات
۱۸۳	بخش چهارم: مرور زمان
۱۸۴	مبحث اول: رژیم خاص مرور زمان برات
۱۸۸	مبحث دوم: شمول یا عدم شمول منع کلی مرور زمان نسبت به دعاوی ناشی ...
۱۹۰	فصل هفتم: برات و بیستم معارض قوانین
۱۹۰	بخش اول: قانون حاکم بر صدور برات
۱۹۱	بخش دوم: قانون حاکم بر تسهیلات بعد از صدور
۱۹۳	بخش سوم: قانون حاکم بر طرق اعمال حقوق ناشی از برات
	باب دوم: سفته، قبض انبار و اسناد در وجه حامل
۱۹۷	فصل اول: سفته
۱۹۷	بخش اول: تاریخچه و فایده سفته
۱۹۹	بخش دوم: شکل سفته
۱۹۹	مبحث اول: مندرجات سفته
۲۰۲	مبحث دوم: ضمانت اجرای عدم قید مندرجات قانونی
۲۰۴	بخش سوم: ماهیت سفته
۲۱۰	بخش چهارم: اجرای مقررات برات در مورد سفته
۲۱۲	فصل دوم: قبض انبار
۲۱۳	بخش اول: تعریف و ماهیت قبض انبار
۲۱۴	بخش دوم: ظهنویسی قبض انبار
۲۱۵	بخش سوم: پرداخت قبض انبار

۲۱۷	فصل سوم: اسناد در وجه حامل
۲۱۷	بخش اول: رژیم حقوقی اسناد در وجه حامل
۲۱۷	مبحث اول: تعریف سند در وجه حامل
۲۱۸	مبحث دوم: مقررات حاکم بر سند در وجه حامل
۲۱۹	بخش دوم: موارد استفاده اسناد در وجه حامل
۲۲۰	بخش سوم: مفقود شدن اسناد در وجه حامل
۲۲۱	مبحث اول: اسناد در وجه حامل دارای کوبن
۲۲۳	مبحث دوم: اسناد دیگر در وجه حامل
	باب سوم: چک
۲۲۷	فصل اول: تعریف، فایده و قواعد عمومی چک
۲۲۷	بخش اول: تعریف و فایده اقتصادی چک
۲۲۷	مبحث اول: تعریف و ماهیت حقوقی چک
۲۲۸	مبحث دوم: فایده اقتصادی چک
۲۳۰	بخش دوم: تاریخچه چک و مقررات حاکم بر آن
۲۳۳	بخش سوم: چک در حقوق بین الملل
۲۳۵	فصل دوم: صورت چک
۲۳۶	بخش اول: چک عادی
۲۳۶	مبحث اول: صورت چک
۲۴۳	بخش دوم: چک‌های خاص
۲۴۳	مبحث اول: چک تضمین شده
۲۴۷	مبحث دوم: انواع دیگر چک
۲۵۱	فصل سوم: الزامات صدور چک
۲۵۱	بخش اول: الزامات مربوط به اشخاص ذی نفع
۲۵۱	مبحث اول: شرایط مربوط به صادرکننده
۲۵۳	مبحث دوم: شرایط مربوط به محال علیه

۲۵۴	مبحث سوم: شرایط مربوط به دارنده
۲۵۶	بخش دوم: محل چک
۲۵۶	مبحث اول: مفهوم و ویژگی های محل
۲۶۰	مبحث دوم: ضمانت اجرای صدور چک بلامحل
۲۷۹	فصل چهارم: انتقال چک
۲۷۹	بخش اول: انتقال چک هایی که تا دو سال قبل از تاریخ لازم الاجرا شدن قانون ...
۲۷۹	مبحث اول: شکل ظهرونی چک های قابل ظهرونی
۲۸۰	مبحث دوم: آثار ظهرونی چک های قابل ظهرونی
۲۸۲	بخش دوم: انتقال چک های بعد از لازم الاجرا شدن قانون ۱۳۷۹
۲۸۵	فصل پنجم: پرداخت چک
۲۸۵	بخش اول: شرایط پرداخت
۲۸۵	مبحث اول: تکالیف دارنده در ارائه چک
۲۸۸	مبحث دوم: تکالیف بانک
۲۹۱	بخش دوم: آثار و نتایج عدم پرداخت چک
۲۹۱	مبحث اول: شرایط مسئولیت مسئولان چک
۲۹۹	مبحث دوم: حدود حق رجوع دارنده به مسئولان
۳۰۱	پیوست
۳۱۴	منابع و مآخذ

معرفی برات

قانون تجارت ایران برات را تعریف نکرده است؛ ولی طبق تعریف کلاسیک، این سند تجاری عبارت از نوشته‌ای است که به موجب آن شخصی به دیگری دستور می‌دهد در وعده‌ای معین یا قابل تعیین مبلغی را به شخص ثالث یا به حواله کرد او پرداخت کند. دستور دهنده را «برایت‌کش» یا «صادرکننده»، یا «برات‌دهنده» می‌نامند و به شخصی که دستور را دریافت می‌کند «برات‌گیر» و یا «محال‌علیه» می‌گویند و شخص ثالث نیز «دارنده برات» نامیده می‌شود. این تعریف دقیق نیست و بدون در نظر گرفتن ماهیت حقوقی برات عنوان شده است و مبادر مباحث آتی به آن خواهیم پرداخت.

در این فصل، قبل از بیان نقش اقتصادی برات و ماهیت حقوقی آن، به ذکر مختصری از تاریخچه برات و چگونگی تحول آن می‌پردازیم.

بخش اول: تاریخچه برات

مبحث اول: تاریخچه اقتصادی برات

تاریخ‌نویسان گاه از اسنادی سخن می‌گویند که جانشین پول بوده و در آتن و روم مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. به نظر اینان سابقه استفاده از برات به عنوان وسیله

1. *Ibid*: n° 1915 et seq.; Rodière R. et B. Oppetit, *Droit commercial*, n° 5 ets.

پرداخت، به همین اسناد پرداخت بازمی‌گردد. متخصصان حقوق تجارت، برات را تا این حد قدیمی نمی‌دانند؛ گرچه در مبنای پیدایش این سند تجاری اختلاف عقیده دارند. بعضی آن را ناشی از عرفی می‌دانند که بازرگانان قدیم اروپا دنبال می‌کردند و به موجب آن، برای جلوگیری از حمل پول از مکانی به مکان دیگر (معمولاً از بازاری به بازار دیگر) «اسناد حواله پرداخت در محل»^۱ صادر می‌کردند و عده‌ای دیگر آن را به «حواله‌های از حساب به حساب» میان بانک‌ها نسبت می‌دهند.

مطالعه تحول برات مسئله را روشن‌تر می‌کند. در واقع، سال‌ها برات وسیله‌ای برای تبدیل پولی به پول دیگر بوده است و اصطلاح «حواله تبدیل»^۲ که در فرانسه برای برات به کار می‌رود نیز در واقع از همین واقعیت گرفته شده است. در قرون وسطی، بازرگانان از بانک خود تقاضا می‌کرد که در یک بازار خارجی، پول محلی در اختیار او قرار دهد و متعاقب آن، بانک حواله‌ای به او تحویل می‌داد که بر روی بانک کارگزارش در آن محل کشیده شده بود. این حواله که به صورت نامه تهیه می‌شد، دلیل وجود قرارداد تبدیل پول، به پول آن محلی بود که تاجر معین می‌کرد. این نوع حواله که در وجه شخص معین صادر می‌شد، از حمل توأم با خطر و پرهزینه پول جلوگیری می‌کرد. از طرفی، چون در دین مسیح، معاملات ربوی حرام و ممنوع بود، با این اقدام بانک‌ها می‌توانستند قوانین شرعی را نادیده بگیرند.

بر پایه دین مسیح، بانکی که به بازرگانان متقاضی به صورت پول خارجی وام می‌داد، نمی‌توانست از آنان بهره تقاضا کند؛ اما با استفاده از روش فوق، بانک‌ها می‌توانستند با پرداخت همان پول توسط کارگزار خود در خارج، مبلغی برای حمل پول به محلی که بازرگان نیاز داشت از او دریافت دارند؛ برای مثال، بانک ایتالیایی مبلغی پول به لیر ایتالیا از بازرگان دریافت می‌کرد و در عوض توسط کارگزار خود در هلند مبلغی به فلورن در اختیار او قرار می‌داد، با این تفاوت که ارزش این پول از ارزش پول دریافت‌شده در ایتالیا کمتر بود.

1. billets à ordre domiciliés
2. lettre de change

از آنجا که بعدها این اقدام موجب سوءاستفاده بانک‌ها شد و ردّ و بدل شدن پول بدون مسافرت بازرگانان به محل انجام می‌گرفت، صحت حواله منوط به تسلیم پول خارجی در محل شد و برای مثال، در فرانسه فرمان ۱۶۷۳ و نیز قانون تجارت ۱۸۰۷ این قاعده را به صورت قانون درآورد.

تحول برات، به عنوان وسیله پرداخت، زمانی سریع‌تر شد که ظهور نظریه‌ی مرسوم گردید. تا زمانی که نام دارنده برات در برات درج می‌شد، این سند وسیله پرداخت واقعی محسوب نمی‌شد؛ زیرا گردش دست به دست آن، به سبب مقررات دست‌وپاگیر مربوط به تبدیل تعهد، آسان نبود؛ اما با ظهور ظهور نظریه‌ی در قرن شانزدهم این کار آسان شد؛ چرا که به موجب مقررات ظهور نظریه‌ی، منتقل‌الیه حق مطالبه وجه برات را از برات‌گیر پیدا می‌کرد، بدون آنکه مجبور به رعایت قواعد حقوق مدنی باشد؛ به این علت، برات که ابتدا همچون پول مبادله می‌شد، از این زمان به بعد، قابلیت تنزیل یافت.^۱

از آنجا که برات، برخلاف پول، دارای علت پرداخت است، در عملیات تنزیل، کسی که براتی را از دارنده برات دریافت می‌کند، می‌تواند معادل بهره وجه آن، از تاریخ دریافت تا تاریخ سررسید، از مبلغ تنزیل در برات کسر و به اصطلاح «تنزیل» کند و باقیمانده را به دارنده برات بپردازد. این عمل به بازرگانان امکان می‌دهد طلب‌های خود از مشتریانشان را به اصطلاح به گردش درآورند و حال کنند.^۱

استفاده از تنزیل به بانکداران امکان می‌دهد انبوهی از برات‌های مختلف داشته باشند و آن‌ها را در اختیار بازرگانانی قرار دهند که قصد پرداخت مبلغی را به ارز خارجی دارند. این روش باعث می‌شود که ارزش پول‌های خارجی مورد مبادله در بازارهای مختلف، با توجه به حجم این اسناد تجاری تعیین گردد؛ اگرچه تقریباً در سراسر جهان، مقررات ارزی موجود امکان ایفای چنین نقشی را به برات نمی‌دهد.^۲

1. mobilisation des créances

۲. در واقع، پرداخت وجه براتی که مبلغ آن به ارز خارجی است، منوط به اراده قانون‌گذار است که ممکن است، در مقاطع خاصی، به موجب مقررات ارزی، آن را مجاز بدانند یا ممنوع کند.